

FRANCIS BACON

1561-1626

Nové organon

Lidské vědění a moc splývají v jedno, neboť neznalost příčiny zabraňuje účinku. Abychom totiž mohli zvítězit nad přírodou, musíme jí být poslušni.....Jsou a mohou být jen dvě cesty, jak hledat a nalézt pravdu. První stoupá od vjemu a částečných tvrzení k tvrzení nejobecnějším, od těchto nejobecnějších tvrzení jakožto principů pokládaných za naprosto pravdivé pak tato cesta sestupuje k úsudku střední obecnosti. Této cesty se nyní většinou užívá. Druhá cesta vyvozuje z vjemu a částečných tvrzení, stoupajíc přitom nepřetržitě a postupně, tvrzení obecnější, aby se nakonec dostala k tvrzením nejobecnějším. Je to cesta pravá, avšak dosud není vyzkoušena....Obě cesty začínají u vjemu a částečných poznatků a končí v nejobecnějším, nekonečně se však od sebe liší. První se totiž dotýká zkušenosti a jednotlivin letmo, kdežto druhá je sleduje v jejich řádu a zákonitosti. První cesta stanoví již od samého počátku určité obecné, avšak abstraktní a neužitečné principy, kdežto druhá stoupá postupně, směřujíc k tomu, co je bližší a přístupnější poznání.

Otázky: *Proč má člověk usilovat o poznání? Co je jeho hlavním cílem?
Jaké možné způsoby poznání popisuje Bacon?
Popište ten ze způsobů, který považuje za správný.*

THOMAS HOBBS

1588-1679

Všechny věci, které jsou předmětem touhy, se obecně nazývají dobro, a ty, které odmítáme, zlo. ...

... Jestliže ale dva lidé zatouží po téže věci, poněvadž ji nemohou oba zároveň mít, a nemohou se z ní těšit, znepřátelí se. Na cestě za svým cílem (bývá to zpravidla pro sebezáchovu, ale někdy i jen pro potěšení) snaží se druh druhu pokořit nebo zničit. Odtud se stává, že ten, kdo sám sází, seje, staví nebo má vhodné sídlo, může očekávat, že jiní sdruží své síly a přijdou, aby ho připravili o majetek a obrali nejen o ovoce jeho práce, nýbrž i o život nebo svobodu. Ale i ti jsou potom v obdobném nebezpečí sami. ... Je to válka všech proti všem. ...

... Tolik o tomto neblahém stavu, do kterého člověka vsadí jeho čistá přirozenost. Je však možné se z něho vyprostit jednak rozumem, jednak i citem. City, které člověka vedou k pokoji a míru, jsou strach před smrtí, touha po všem tom, čeho je třeba k pohodlnému životu, a naděje, že toho příčinnivý člověk může dosáhnout. Rozum pak navádí člověka, dává mu vhodné zásady míru, na kterých se lidé mohou shodnout. Jsou to pravidla, kterým se říká též přirozené zákony. ...

... Každý má být ochoten, jsou-li ovšem zároveň ochotni ostatní, do té míry, jak uzná za potřebné pro svůj klid a bezpečnost, vzdát se tohoto práva na vše a spokojit se s takovou svobodou se zřetelem k ostatním, jakou by on sám poskytl jiným se zřetelem k sobě. Dokud si někdo zachovává právo dělat, co je mu libo, jsou všichni lidé v stavu válečném. Ale jestliže druzí nechtějí se zřící svého práva tak jako on, není žádný důvod k tomu, aby se on zbavoval

svého. Vždyť by se tím spíše sám vydával na pospas a za kořist, a k tomu není nikdo povinen, než aby se připravoval na mír. ...

... Prvním dobrem je pro každého zachování sebe sama. Je to tak zařízeno přírodou, že všichni touží mít se dobře. Aby toho byli schopni, nutně musí toužit po životě a zdraví a jistotě toho obojího v budoucím životě, pokud je to možné. A naopak, prvním zlem je smrt, zvláště doprovázená utrpením, útrapy života mohou být totiž takové, že bez naděje na jejich blízký konec bychom mohli považovat smrt za dobro.

Moc je dobrá, pokud vyniká nad ostatní, je totiž užitečná k bezpečí a v bezpečí tkví jistota. Jestliže nevyniká nad ostatní, je neužitečná, neboť moc, která je rovná všem ostatním, není žádná moc.

Přátelství je dobré, protože je užitečné. Neboť přátelé jsou přínosem v mnohém a také přispívají k bezpečí. Nepřátelství je tedy zlem, protože přináší ohrožení a boří bezpečí.

Otázky: *Co je podle Hobbese dobro? Co je měřítkem pro posuzování věcí?
Jak jsou dána pravidla jednání a čím je dána jejich platnost a závaznost? Jak vzniká stát?
Jak Hobbes řeší otázku, zda je svět spíše dobrý nebo zlý?
Od čeho Hobbes ve svém zkoumání vychází?
Porovnejte Hobbesevo pojetí společnosti a člověka s Aristotelovým učením o přirozeném místě.*

JOHN LOCKE

1632-1704

Smysly zprvu propouštějí dovnitř jednotlivé ideje a vybavují zatím prázdný sekretář. Mysl se postupně seznamuje s některými z nich, ukládají se v paměti a získávají jména. Potom mysl postupuje dále, abstrahuje od jednotlivin a postupně se učí užívat obecných jmen. Tímto způsobem mysl začíná být vybavena ideami a jazykem, těmi materiály, na nichž uplatňuje svou diskurzivní schopnost. Uplatnění rozumu se stává den ze dne zřejmějším, právě tak jako roste materiál, který ho zaměstnává. Avšak ačkoli obvykle držba obecných idejí a užívání obecných slov a rozumu rostou pospolu, přesto nevidím, jak to nějakým způsobem prokazuje jejich vrozenost. ...

... Pokládám tedy za pravděpodobné, že jednoduché představy ze smyslového vnímání a sebezpozorování tvoří hranici našeho myšlení. Přes největší úsilí nemůže se duch přes ně dostat ani o tečku a nemůže nic objevit, když se pokouší proniknout do povahy a skrytých příčin těchto představ. ...

... V rozumu není nic, co by předtím nebylo ve smyslech.

Otázky: *Popište Lockovo pojetí procesu poznání.
Jaké činnosti vykonávají jednotlivé složky tohoto procesu (rozum, smysly, paměť)?*

RENÉ DESCARTES

1596-1650

Rozprava o metodě

Již dávno jsem pozoroval, že pokud jde o mravy, je někdy nutno držet se názorů, jež pokládáme za velmi nejisté, tak, jako by byly nepochybné; avšak protože tehdy bylo mým přáním jedině věnovat se hledání pravdy, myslil jsem si, že je potřebí učinit pravý opak a zahrnout jako naprosto klamné vše, o čemž bych mohl smyslit sebemenší pochybnost, abych tak viděl, nezůstan-li pak přece něco docela nepochybného. Protože pak nás naše smysly někdy klamou, jal jsem se předpokládat, že není věci, jež by byla taková, za jakou nám ji podávají; protože existují lidé, kteří se mýlí v úsudcích i při nejjednodušších věcech z geometrie, soudil jsem, že mohu chybovat jako každý jiný, proto jsem odvrhl jako klamné všechny důvody, jež jsem předtím pokládal za důkazy; a konečně soudě, že tytéž myšlenky, jež máme ve bdění, mohou se nám dostavit také ve spánku, aniž je tehdy jediná z nich pravdivá, rozhodl jsem se, že si budu představovat, že všechny věci, jež my kdy přišly na mysl, nejsou též pravdivější, než přeludy mých snů. Avšak ihned potom jsem si uvědomil, že i když jsem chtěl myslit, že vše je klamné, je nezbytně nutno, abych já, který tak myslím, existoval; a pozoruje, že tato pravda: myslím, tedy jsem, je tak pevná a jistá, že ani nejjvýstřednější předpoklady skeptiků nejsou schopny jí otrástit, soudil jsem, že ji mohu přijmout bez obavy za první zásadu filosofie, již jsem hledal.

Potom zkoumaje pozorně, co jsem, a vida, že si mohu sice představit, že nemám tělo a že není svět ani místo, kde bych byl, avšak že si proto nemohu představovat, že vůbec nejsem a že naopak již z toho, že mám v úmyslu pochybovat o skutečnosti ostatních věcí, následuje docela zjevně a jistě, že jsem; že však kdybych přestal myslit, i kdyby všechno ostatní, co jsem si kdy představoval, bylo skutečné, nemohl bych uvěřit ve svou existenci: z toho jsem poznal, že jsem substance, jejíž všechna podstata čili přirozenost je toliko myšlení, a jež ke své existenci nepotřebuje žádné místo ani nezávisí na žádné hmotné věci. Takže toto já, to jest duše, kterou jsem tím, čím jsem, je naprosto rozdílná od těla, ba lze ji snáze poznat než tělo; a i kdyby ho nebylo, byla by tím, čím jest.

Pak jsem uvažoval všeobecně o tom, čeho je zapotřebí, aby byl soud pravdivý a jistý; neboť ježto jsem právě našel takový, o němž jsem věděl, že je pravdivý a jistý, myslil jsem, že musím také vědět, v čem záleží tato jistota. a zpozorovav, že ve větě: myslím, tedy jsem, není nic, co by mne ubezpečovalo, že říkám pravdu, ledaže poznávám velmi jasně, že k tomu, abych myslil, je nutno být; usoudil jsem, že mohu vzít za obecné pravidlo, že věci, jež chápeme naprosto jasně a naprosto zřetelně, jsou všechny skutečné; že je však jistá nesnáz v tom, správně rozeznat, které jsou ty, jež chápeme zřetelně.

Otázky: *Jaké je Descartovo metodické východisko?*

Na které myšlenky se rozhodl budovat své filosofické uvažování?

Co tvoří podstatu člověka?

Jaká je podle něj správná metoda poznání a měřítko pravdivosti? Jaký je jeho vztah k empirismu?

FRANCOUZSKÉ OSVÍCENSTVÍ

„Věk náboženství a filosofie ustoupil století vědy!“ Jean d´Alembert

FRANCOIS MARIE VOLTAIRE

1694-1778

Deista je člověk pevně přesvědčený o existenci právě tak dobré jako mocné vyšší bytosti, která stvořila veškerý svět. Znovu sjednocen tímto svým přesvědčením se světem, nepřipojuje se k žádné ze sekt, které si všechny navzájem protřečují. Jeho náboženství je nejstarší a nejrozšířenější, neboť prosté uctívání boha předcházelo všem naukovým soustavám světa. Promlouvá jazykem, jemuž mohou rozumět všichni, i když si nerozumějí navzájem. Deista soudí, že náboženství netkví v názorech nesrozumitelné metafyziky ani v prázdné okázalosti, nýbrž v uctívání boha a ve spravedlnosti. Jeho náboženskou praxí je činit dobro, jeho učením oddat se bohu.

Otázky: *Považuje Voltaire náboženství za zbytečné?
Jak souvisí uvedený text s pozdější sekularizací?*

JULIEN DE LA METTRIE

1709-1751

Člověk je stroj tak složený, že je nemožné učinit si o něm předem jasnou představu a v důsledku toho jej definovat. Právě proto všechny výzkumy největších filosofů provedené a priori, tj. pokus užít jakýchsi duševních křídel, byly marné. Pouze a posteriori, snažíme-li se proniknout k duši jakoby přes orgány tělesné, můžeme dosáhnout nejvyššího stupně pravděpodobnosti o tomto předmětu.

Otázky: *Co podle de La Mettrieho tvoří základ všeho?
Porovnejte tuto možnost s principy karteziánského dualismu.*

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

1712-1778

Rozeznávám u lidstva dva druhy nerovnosti: jednu nazývám přirozenou nebo tělesnou, protože je vytvořena přírodou a spočívá v rozdílnosti věku zdraví, tělesných sil.

Druhou můžeme nazvat nerovností mravní nebo politickou, protože závisí na jakési úmluvě a je podložena nebo alespoň schválena souhlasem lidí. Tato se skládá z různých výsad, z nichž někteří těží na újmu druhých tím, že jsou bohatší, uctívanější, mocnější než oni, nebo je dokonce nutí k poslušnosti. ...

...Onen člověk, který si obsadil kus pozemku, prohlásil: Tohle je mé! a našel dost prostoduchých lidí, kteří mu to uvěřili, byl skutečným zakladatelem občanské (možno též přeložit jako „měšťanské, buržoazní“-pozn. J.B.) společnosti. Kolika zločinů, válek, vražd, běd a hrůz by bylo lidstvo ušetřeno, kdyby byl někdo vytrhal kůly, zasypal příkopy a zavolal na své druhy: Chraňte se poslouchat toho podvodníka. Jste ztraceni, jestliže zapomenete, že ovoce patří všem a země žádnému....

...Nerovnost, která v přirozeném stavu takřka neexistuje, získává svou sílu a vzrůst svého vývoje z našich schopností a z pokroku lidského ducha a stává se pevnou a zákonitou zřízením vlastnictví a zákonů. Dále z toho plyne, že mravní nerovnost je oprávněná jedině právem daným a že je opakem přirozeného práva, když nesouhlasí stejnou měrou s nerovností tělesnou.

Otázky: *Je podle Rousseaua nerovnost přirozená?
Co je její příčinou?*

IMMANUEL KANT

1724-1804

I. Hodnota jednání

„Ve světě, ba ani vůbec mimo něj, nelze myslet nic jako možné, co by se bez omezení mohlo považovat za dobré, mimo dobrou vůli. Moc, bohatství, čest, ba i zdraví a všechno zdar, jakož i spokojenost se svým stavem, jež nazýváme blažeností, vedou ke smělosti a tím více často i ke zpuspnosti, není-li přitom dobrá vůle, která by jejich vliv na mysl a tím i na celý princip jednání korigovala a učinila obecně užitečným.

Dobrá vůle není dobrá tím, co způsobuje nebo vykonává, není dobrá pro svou způsobilost uskutečnit předem vycílený záměr, nýbrž pouze a jedině pro chtění, tzn. o sobě, a je-li zkoumána sama o sobě, je jí zapotřebí bez jakéhokoli srovnávání hodnotit daleko výše než vše, co by se mohlo kdykoli uskutečnit skrze ni ve prospěch nějaké náklonnosti. Jestliže se zároveň této vůli nějakou obzvláštní nepřízní osudu nebo kvůli skoupé výbavě macešské přírody nedostalo vůbec moci prosadit svůj záměr a jestliže i přes veškeré úsilí se jí nepodařilo nic vykonat a zbyla pouze dobrá vůle (nikoli ovšem jen v podobě zbožného přání, ale s vynaložením všech prostředků, které se nacházejí v naší moci), pak by přesto zářila sama o sobě jako klenot, jako něco, co má svou plnou hodnotu samo v sobě.“

II. Kantův kategorický imperativ

„Kategorický imperativ je tedy pouze jediný, a to tento: jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“

„Praktický imperativ lze tedy formulovat takto: jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“

III. Mravní zákon

„Dvě věci naplňují mysl vždy novým obdivem a úctou, čím více a podrobněji se jimi myšlení zabývá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně. Obojí nesmím hledat mimo mé zorné pole jako zahalené v temnotách či je jen tušit. Vidím je před sebou a spojuji je bezprostředně s vědomím své existence.

První začíná na místě, které zaujímám ve vnějším smyslovém světě a rozšiřuje spojení, v nichž stojím, do nedozírné velikosti s mnoha světy a systémy systémů, nadto ještě do neohrazených časů jejich periodického pohybu, počátků a trvání.

Druhé počíná od mého neviditelného „já“, od mé osobnosti a staví mě do světa, který je vskutku nekonečný, ale postihnutelný jen rozumem a s nímž poznávám sebe ve spojení, nikoli náhodně - jako je tomu v prvním případě - ale obecně a nutně. První pohled na nekonečné množství světů ničí současně moji důležitost jako zvířecího tvora, kterého musí hmota, z níž vznikl, opět odevzdat planetám, po tom co byl - na krátkou dobu - opatřen životní silou.

Druhá naproti tomu pozvedá mou hodnotu jako inteligence mou osobností, v níž mi mravní zákon zjevuje (na zvířeckosti a dokonce na celém smyslovém světě) nezávislý život, alespoň pokud jej lze vyvodit z účelného určení mé existence tímto zákonem, který není omezen na podmínky a hranice tohoto života, ale jde do nekonečna.“